

Джерела та література

1. Бойко О. Д. Історія України. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 656 с.
2. Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії» / Фонд ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив; Представництво Фонду імені Генріха Бюлля. Київ, 2015. 228 с.
3. Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. Г. Грінченко та ін. Київ: ТОВ «Арт Книга», 2015. 335 с.
4. Калиничев С. Подпольная паспортистка. *Героини: очерки о женщинах – Героях Советского Союза. Вып. 2.* Москва: Политиздат, 1969. С. 36–38.
5. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал.* 2012. № 2. С. 159–172.
6. Ратушная Лариса Степановна. *Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь: в 2-х т. Т. 2.* Москва: Воениздат, 1988. С. 347–348.
7. Руденко Н. М. Ратушна Лариса Степанівна. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ratushna_L (останнє звернення: 30.03.2021).
8. Стяжкіна О. В. Жінки України в повсякденні окупації: відмінності сценаріїв, інтенції й ресурси виживання. *Український історичний журнал.* 2015. № 2. С. 42–66.
9. Шевченко М. Ю., Гедз В. А. Жіноцтво в окупованому Києві (за матеріалами фондів Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»). *Архіви України.* 2014. № 4–5. С. 256–273.

Хань Валерія

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЧАТОК ВІЙСЬКОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАРШАЛА ЕДВАРДА РИДЗА

Анотація. У статті на основі історіографічних досліджень розглянуто суспільно-політичну діяльність Едварда Ридза, досліджено перший етап його військової кар'єри. Автором проаналізовано процес становлення і розвитку його особистості, а також окреслено зміни у ставленні до зазначеної особи на різних етапах його життя. Охарактеризовано питання політичної ситуації і взаємин.

Ключові слова: військова історія, історія Польщі, Едвард Ридз, Друга Річ Посполита, Перша світова війна.

Abstract. The article explores Edward Ryds social and political activities on the basis of historiographical researches; it also reviews the first stage of his military career. The author investigates how his personality was shaped and developed and outlines how attitudes towards his personality were changing at various stages of his life. The article also describes issues of the political situation and relations.

Keywords: military history, history of Poland, Edward Ryds, Second Polish Republic, World War I.

Однією з найбільш видатних і неоднозначних особистостей 20–30-х рр. минулого століття був Едвард Ридз-Смігли, військовий і політичний діяльності якого і присвячена стаття. Едвард Ридз-Смігли (Edward Rydz-Śmigły, 11 березня 1886 р. – 02 грудня 1941 р.) – польський військовий і політичний діяч, маршал Польщі (1936). Під час Першої світової війни – керівник батальйону в складі Польських легіонів. Головнокомандувач польської армії під час Вересневої кампанії 1939 р. [5, с. 120].

Його дитинство було тісно пов'язане з Україною, але, знаходячись при владі, він був категорично проти українського національного руху. Оцінки діяльності маршала й досі мають суперечливий характер.

Особливий інтерес до біографії маршала виник після смерті Ю. Пілсудського, коли Ридз-Смігли став одним з основних політичних гравців. Була видана його біографія [1], збірники спогадів та документів [4].

Едвард Ридз народився 11 березня 1886 р. в сім'ї унтер-офіцера австрійської армії Томаша Ридза та його дружини Марії Баб'як. Мати Едварда походила з української греко-католицької родини, похована на Бережанському цвинтарі [8, с. 68–69]. Ще перебуваючи у Бережанах, він починає спілкуватися з членами різних польських студентських організацій та готувати себе до боротьби за польську незалежність.

Після закінчення з відзнакою Бережанської гімназії у 1905 р. розпочав навчання у Краківській Академії мистецтв (не без фінансової допомоги мера Бережан). Тоді він ознайомився з ідеями та діяльністю Юзефа Пілсудського. У 1908 р. з огляду на членство у новоствореній організації «Związku Walki Czynnej (ZWC)» (членами якої були також такі діячі, як-от В. Слабек, К. Соснковський) перериває навчання і переходить на філософські студії Ягеллонського університету. У цей час вибирає собі псевдонім «Смігли» (спритний). У 1910–1911 рр. Едвард на військовій службі в піхотному полку у Відні. До цього часу Ридз вирішив, що мистецтво – це було хобі, яке не повинно перешкоджати його роботі для здобуття незалежності Польщі.

Його організаційні та лідерські якості не залишилися непоміченими Пілсудським, який часто виділяв його як зразок для наслідування. У 1913 р. він був призначений командиром окружної стрілецької асоціації у Львові [1, с. 10].

Під час Першої світової війни у липні 1914 р. був призваний в австро-угорську армію. З 01 серпня 1914 р. – у 1-й бригаді Польських легіонів. Командир батальйону, полку, бригади. Брав участь у багатьох боях з російською армією в районі Південної Вісли і швидко ріс у військовому званні. У тому ж 1914 р. проведений в майори, в 1915 р. – підполковник, в 1916 р. – полковник. Однак Едвард не забував про свій хист художника і виставляв свої роботи в Краківській галереї. Ще в 1916 р. коменданти полків, включно з Ридз-Смігли, створили так звану «Раду полковників», яка відправила австрійській владі меморандум, що стосувався питання майбутнього Польських легіонів. Командири наполягали на тому, щоб австрійські офіцери покинули їхні комендатури, і вимагали створити тимчасовий польський уряд.

Після того, як за розпорядженням Юзефа Пілсудського польські солдати відмовилися давати присягу на вірність Німеччині і Австро-Угорщині, Едвард з подачі Пілсудського теж подав прохання про відставку, але забрав його (на його ж прохання) після оголошення Німеччиною і Австро-Угорщиною «Маніфесту 5 листопада», в якому говорилося про створення підлеглої Берліну і Відню Польської держави. Акт 05 листопада 1916 р. – заява німецького генерал-губернатора Г. Беселера у Варшаві й австро-угорського генерал-губернатора К. Кука в Любліні про намір їхніх монархів створити «Королівство Польське». Влітку 1916 р. послаблена наступом російських військ Австро-Угорщина зняла заперечення щодо проєкту рейхсканцлера Т. Бетман-Гольвега створити залежну від Німеччини польську державу, що виконає роль буфера. На нарадах у Відні й Пщині союзники узгодили позиції. Відень підвищив статус легіонів Ю. Пілсудського [6].

Тоді здавалося, що з'явився шанс створити єдину польську армію під національним прапором. Однак з цієї ідеї національної армії нічого не вийшло. Юзефа Пілсудського і Казимира Соснковського взяли під варту в фортеці Магдебурга, а Едварда австрійські військові власті звільнили з Польських легіонів без права носіння мундира – він повинен був служити в австро-угорській армії, але захворів. Невідомо, чи була це вже тоді симуляція, проте достеменно відомо, що він використовував підроблені медичні довідки пізніше, коли ухилявся від призову в австро-угорську армію. За призначенням Пілсудського він очолив Польську військову організацію. Ридз-Смігли переніс головну комендатуру Польської військової організації (ПВО) з Варшави в Краків, в підземелля під Вавель.

Під час Першої світової війни її таємна діяльність поширюється на Україну, Росію, Австро-Угорщину. Після Лютневої революції 1917 р. перейшла на антинімецькі позиції. Відіграла важливу роль у боротьбі за незалежність Польщі, взявши активну участь у роззброєнні в жовтні–листопаді 1918 р. австро-німецьких військ у Варшаві, Кракові та інших польських містах. Після відновлення незалежності країни на звільнених польських землях припинила свою діяльність, а її кадри влилися у Військо Польське. Завдяки Ридзу діяльність Польської військової організації поширилася на Галичину [2, с. 316].

Він направив своїх емісарів і в Росію, щоб встановити контакти з російськими політичними партіями. У вересні 1918 р. Ридз здійснив поїздку до Києва, щоб нейтралізувати вплив Національно-демократичної партії в польських військових організаціях в Україні. Едвард зумів пробратися в столицю Румунії, де домовився з французькими військами про кредит, пообіцявши підняти антинімецьке повстання в Україні. У Києві Ридз познайомився із зв'язковою ПВО Мартою Залеською, на той момент одруженою, і закохався в неї. Це була доволі непересічна жінка, і їхні відносини з майбутнім маршалом були доволі непрості. Пізніше, після розлучення з першим чоловіком, поміщиком Залеським, Марта в 1921 р. вийшла заміж за Едварда. Дітей в подружжя не було [3, с. 234–236].

Перша світова війна призвела до розпаду Російської, Німецької імперій та Австро-Угорської монархії. На теренах цих імперій пригнічені народи почали будувати свої власні національні держави. Звісно, між ними виникало багато суперечок за спірні території і кордони.

11 листопада 1918 р. була проголошена незалежна Польська держава, Юзеф Пілсудський став її головою [7, с. 396–436].

Джерела та література

1. Cepnik Kazimierz. Wódz Naczelny i Marszałek Polski Edward Śmigły-Rydz, Życie i Czyny. Lwów, 1937. 100 s.
2. Garlicki A. Piłsudski Józef Klemens. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź / Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1981. T. XXVI/2. Zeszyt. 109 s.
3. Koper S. Życie prywatne elit Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa: Bellona, 2011. 320 s.
4. Rydz-Śmigły Edward. Do strzelców : artykuły, listy i przemówienia z lat 1920–1935. Warszawa: Centralny Instytut Wydawn. Zw. Strzeleckiego, 1936 (Warszawa: «Kadra»). 38 s.
5. Stawecki P. Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego, 1918–1939. Warszawa: Bellona, 1994. 412 s.
6. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ: Наук. думка, 2003. 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Akt_5_11listopada_1916
7. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут Східно-Центральної Європи. Львів, 1998. 488 с.
8. Парацій В. Символ вічності та пам'яті: Бережанський цвинтар: Бережани. Місто біля Раю. *Пам'ятки України*. Спецвип. № 2(191) (липень). Київ, 2013. С. 68–69.

Карпенко Артем

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

САЙМОН (СЕМЕН) КУЗНЕЦЬ: БІОГРАФІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. Чи були серед українців Нобелівські лауреати? Звісно ж, один з яких – видатний економіст Саймон (Семен) Сміт Кузнець. Завдяки працям Кузнеця з'явилася база порівняння економічного рівня країн і регіонів, дослідження закономірностей їхнього розвитку, а також сучасна система статистики. Його праці перетворили економіку з «науки чистих моделей і абстракцій» в науку для життя.

Ключові слова: Саймон Кузнець, економічні науки, статистика.

Abstract. Were there Nobel laureates among Ukrainians? Of course, one of them is the outstanding economist Simon (Semyon) Smith Kuznets. Thanks to the work of Kuznets, a basis for comparing the economic level of countries and regions, a study of the patterns of their development,